

Регіональне управління та місцеве самоврядування

УДК 316.4:331.2

Лосєва Юлія Григорівна

аспірант кафедри публічної політики

ННІ «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Losieva Yuliia

Postgraduate of the Public Policy Department of the

Institute of Public Administration of

Kharkiv National University named after V.N. Karazin

ORCID: 0000-0001-7973-2471

**ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ЗАЛУЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
STUDY OF THE MECHANISM OF EFFECTIVE ATTRACTION OF
SOCIAL INVESTMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF
TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF
DECENTRALIZATION**

Анотація. Вступ. У контексті сучасних тенденцій глобального розвитку та змін у системі управління державою акцентується на значенні соціального капіталу та розвитку соціальної інфраструктури на рівні місцевих громад. Популярність соціального інвестування зростає, проте механізм залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад потребує додаткового дослідження.

Мета. Метою статті полягає в дослідженні механізму ефективного залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Також матеріали включають нормативно-правове забезпечення електронного урядування.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: метод системного аналізу – при вивченні нормативно-правової бази, метод аналізу та синтезу – при використанні дискусії щодо узагальнення ідей провідних вчених щодо ефективної інвестиційної діяльності місцевої влади; метод узагальнення – при формуванні висновків і рекомендацій.

Результати. На основі аналізу надаються рекомендації для ефективного залучення соціальних інвестицій, спрямованих на підвищення якості життя населення та соціально-економічний розвиток територіальних громад.

Перспективи. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз механізму ефективного залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад в умовах децентралізації з'ясування перешкод та напрямків його покращення в територіальних громадах.

Ключові слова: соціальні інвестиції, соціально-економічний розвиток, державне регулювання, інвестиційна діяльність, децентралізація, територіальні громади.

Summary. Introduction. In the context of modern trends in global development and changes in the state management system, the emphasis is on the importance of social capital and the development of social infrastructure at the level of local communities. The popularity of social investment is growing, but the mechanism of attracting social investment for the development of territorial communities needs additional research.

Purpose. The purpose of the article is to study the mechanism of effective attraction of social investments for the development of territorial communities in conditions of decentralization.

Materials and methods. The study is based on the research of domestic and foreign researchers. Also, the materials include regulatory and legal support for e-government.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: the method of systemic analysis - when studying the regulatory and legal framework, the method of analysis and synthesis - when using a discussion on the generalization of the ideas of leading scientists regarding the effective investment activity of local authorities; method of generalization - when forming conclusions and recommendations.

Results. Based on the analysis, recommendations are provided for the effective attraction of social investments aimed at improving the quality of life of the population and the socio-economic development of territorial communities.

Discussion. Prospective areas of further research are the analysis of the mechanism of effective attraction of social investments for the development of territorial communities in conditions of decentralization, identification of obstacles and directions for its improvement in territorial communities.

Key words: social investments, socio-economic development, state regulation, investment activity, decentralization, territorial communities.

Постановка проблеми. За реформування децентралізації, громадянин стає ключовим учасником на політичному ринку. Стратегія державної політики в Україні у сфері місцевого самоврядування базується на врахуванні потреб інтересів мешканців територіальних громад і передбачає передачу від органів виконавчої влади значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності на рівень місцевого самоврядування. Проте, навіть при такому розподілі влади держава та

органи місцевого самоврядування не можуть гарантувати своїм громадянам належних умов для реалізації потреб у розвитку людського капіталу. Ця ситуація породила необхідність пошуку суб'єктів, які зможуть контролювати безладний розвиток цього процесу та забезпечити підвищення людського потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування територіальних громад в умовах децентралізації, а також залучення соціального інвестування на місцевому рівні розглядається в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження територіальної громади та управління розвитком внесено провідними вченими, як Куц Ю. О. та Решевець О. В. [9]. Науковці Денисенко М.П., Шапошнікова О.М., Будякова О.Ю. [4] визначають концептуальні підходи щодо вдосконалення державного управління інвестиційними процесами на регіональному рівні. Так, варто згадати таких дослідників як Білоус Я.Ю. [2], Зубков Р.С. [7], Патока І. В. [14], Ортіна Г.В [16]. У своїх працях вони вивчають теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні, здійснюють дослідження залучення соціального інвестування, аналізують проблеми, розглядають розвиток територіальних громад.

Проте в сучасних умовах існує потреба ґрунтовних наукових досліджень механізму залучення соціальних інвестицій в умовах децентралізації для розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Мета статті є дослідження механізму залучення соціальних інвестицій в умовах децентралізації та обґрунтування шляхів його покращення.

Методи і матеріали. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується розвитку об'єднаних територіальних

громад в умовах децентралізації, 2) наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості механізму залучення соціальних інвестицій в територіальні громади в умовах децентралізації.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, логічного узагальнення результату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний та соціальний розвиток територій створює базу і є важливим джерелом підвищення якості життя населення, оскільки в ході взаємозалежних процесів соціально-економічного розвитку створюються передумови для підвищення доходів громадян, споживання, рівня освіти і медичного обслуговування. А також створюються умови, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті формування соціальної, політичної, економічної та інституційної систем, орієнтованих на підвищення престижності особистості в суспільстві [11, с. 31-32].

Децентралізація передбачає передачу на регіональний рівень такої кількості повноважень, скільки місцева влада може прийняти задля виконання покладених на неї обов'язків, у тому числі у сфері надання публічних послуг та підвищення добробуту людей, що проживають на певній території [12].

Основними перевагами децентралізації державної влади є: прозорість і спрощення процесу прийняття рішень, покращання якості розгляду звернень громадян до органів влади, сприяння розвитку місцевих економік та стратегічному плануванню, більш цілеспрямоване використання видатків бюджету на місцеві першочергові потреби та ін. До недоліків можна віднести наступне: диспропорції і нерівномірність у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим політичним пріоритетам, неузгодженість

делегованих повноважень і обов'язків з ресурсами для виконання державних функцій тощо [15, с. 111].

У ст. 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко визначені джерела та повноваження органів місцевого самоврядування щодо залучення на договірних засадах інвестиційних ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури; сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території [6].

Відповідно до статті 16 Закону України «Про інвестиційну діяльність», органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень здійснюють регулювання інвестиційної діяльності на своїй території, в тому числі шляхом погодження питань про створення виробничих і соціальних об'єктів, використання природних ресурсів суб'єктами інвестиційної діяльності [5].

Однією з найважливіших відмінностей в контексті децентралізації є можливість самостійного управління інвестиційною привабливістю власних територій, що дає об'єднаним територіальним громадам можливість конкурувати між собою за залучення інвесторів.

Оцінка конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад та регіону може базуватися на визначенні рівня їх соціально-економічного розвитку та інвестиційної привабливості [3, с. 394]. Методичні підходи до оцінки рівня соціально-економічного розвитку ОТГ:

- кількісні методи оцінки на основі макроекономічних показників для аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку ОТГ;
- рейтингові оцінки для аналізу інвестиційної привабливості ОТГ;
- оцінки ефективності використання елементів соціально-економічного потенціалу для аналізу конкурентних переваг ОТГ.

Реальний рівень соціально-економічного розвитку визначається тим, як держава впливає на економічні та соціальні процеси через фінансові механізми та інструменти. Розподіл коштів на центральному рівні має значуще соціально-економічне та політичне значення, оскільки фінансові ресурси, які надходять до державного бюджету, впливають на реалізацію пріоритетних заходів на рівні країни. Заходи, програми та інвестиційні проекти на місцевому або регіональному рівні, а також виконання делегованих державою повноважень органами місцевого самоврядування, фінансуються з коштів, що мобілізуються до місцевих бюджетів. Такий підхід дозволяє ефективно управляти фінансовими ресурсами, використовувати їх у важливих галузях економіки та розвитку соціальної інфраструктури, а також проводити єдину загальнодержавну фінансово-економічну політику в державі.

Видатки місцевих бюджетів зазвичай можна поділити на три основні групи [8, с. 112]:

1) видатки, спрямовані на фінансування бюджетних установ та програм, які призначені для надання невідкладних соціальних послуг, гарантованих державою;

2) фінансування бюджетних установ і програм, які забезпечують надання основних соціальних послуг і здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів;

3) видатки на фінансування бюджетних установ і програм для конкретних категорій громадян або фінансування програм, які необхідні у всіх регіонах України.

Процес децентралізації публічного управління передбачає зміцнення можливостей територіальних громад у всіх сферах їх діяльності, що відображено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Концепцією реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні для забезпечення соціально-економічного розвитку території визначені, зокрема, такі шляхи і способи, як:

- надання трансфертів із державного бюджету безпосередньо кожному місцевому бюджету;
- визначення фінансовою основою здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від сплати податку на прибуток новостворених юридичних осіб, протягом п'яти років від дати інвестування в юридичну особу;
- надання органам місцевого самоврядування права регулювати ставки місцевих податків і зборів;
- надання органам місцевого самоврядування доступу до залучення кредитних ресурсів для інвестиційного розвитку шляхом спрощення процедур погодження запозичень і місцевих гарантій та збалансування їх із способами державного контролю, спрямованого на запобігання банкрутству об'єктів права комунальної власності;
- підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів шляхом запровадження програмно-цільового методу для всіх місцевих бюджетів;
- визначення матеріальною основою місцевого самоврядування майна, зокрема землі, що перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності), об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, району, області, а також належної бази оподаткування;
- надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати свої майно та

ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм та ефективнішого надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад [13, с. 80-86].

Локальні інвестиції та підтримка реалізації інвестиційних проєктів здійснюються відповідно до встановленого порядку, що регулюється органами місцевого самоврядування, відповідно до вимог бюджетного законодавства. Цей процес передбачає використання коштів місцевого бюджету, а також можливість отримання кредитів або позик під місцеві гарантії. Органи місцевого самоврядування встановлюють правила та процедури, які регулюють використання цих ресурсів, здійснюють контроль за їхнім ефективним використанням та забезпечують відповідність усіх дій законодавству у сфері бюджетної діяльності.

Окремі дослідники відзначають, що в більшості зарубіжних країн органи місцевого самоврядування беруть активну участь в господарських відносинах. Зокрема, вони є одними із найбільших власників і покупців на ринку праці, активними учасниками фінансово-кредитних відносин, мають власні банківські, страхові і інші фінансово-кредитні установи [10, с. 25; 1, с. 75].

На місцевому рівні є низка проблем та негативних аспектів, які ускладнюють залучення соціальних інвестицій та втілення інвестиційних проєктів інвесторами та органами місцевого самоврядування. Серед них можна виокремити:

- відсутність маркетингових досліджень інвестиційних проєктів;
- недостатність інформації про інвесторів та об'єкти інвестування;
- відсутність організаційно-економічних механізмів для реалізації інвестиційної політики щодо розвитку території.

При розробці інвестиційної політики на місцевому та державному рівнях важливо враховувати якість інвестицій та їхній внесок у державну

економіку. Особливу увагу слід приділяти оцінці якості інвестицій до їх залучення до економіки відповідної територіальної громади.

Враховуючи вищесказане, рекомендовано застосовувати поетапний підхід, зокрема, наведено трьохетапне оцінювання якості інвестицій у таблиці 1.

Трьохетапне оцінювання якості інвестицій передбачає проведення оцінки на трьох рівнях, що дозволяє здійснити комплексний аналіз та забезпечити максимальну об'єктивність інвестиційного рішення.

Таблиця 1

Трьохетапний підхід оцінювання якості інвестицій для територіальних громад

Етап/Назва	Опис
Перший етап: Оцінка інвестора	На цьому етапі проводиться аналіз інвестора, його цілей, стратегії та репутації. Це включає перевірку фінансової стабільності, досвіду вкладання коштів, ділової репутації та попередніх успіхів в інвестиційних проектах.
Другий етап: Оцінка інвестиційного проекту	На цьому етапі аналізується конкретний інвестиційний проект, його відповідність стратегічним цілям розвитку територіальної громади, інноваційний потенціал, технічні та екологічні аспекти, ризики та можливості, а також очікуваний дохід.
Третій етап: Оцінка впливу на економіку та суспільство	На останньому етапі проводиться оцінка впливу інвестиційного проекту на економіку та суспільство. Це включає аналіз очікуваних економічних вигод для місцевої економіки, створення робочих місць, підвищення рівня життя населення, вплив на екологічну та соціальну сфери.

Джерело: розроблено автором

Цей трьохетапний підхід дозволяє здійснити комплексний аналіз соціальних інвестицій, враховуючи як характеристики самого інвестора, так і конкретного інвестиційного проекту, а також його вплив на економіку та суспільство.

Для успішного залучення інвестицій в територіальні громади України потрібно створити комплексний механізм, який би стимулював здійснення інвестиційних проєктів та забезпечував зацікавлені сторони, включаючи інвесторів, урядові структури та місцеву владу.

Механізм залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад полягає у взаємопов'язаних елементах, які визначають цей процес. Основні структурні складові механізму включають: суб'єкти інвестування (державні органи, приватні компанії, громадські організації тощо), об'єкти залучення (різноманітні сфери і напрямки, в які спрямовуються інвестиції для соціального розвитку територій), форми залучення інвестицій (різноманітні методи і механізми, які використовуються для привертання інвестиційних коштів), інвестиційні проєкти (конкретні програми або ініціативи, які передбачають вкладення коштів у розвиток територіальних громад).

Суб'єкти інвестування діють у конкретному бізнес-середовищі і впливають на процес залучення інвестицій. Об'єкти залучення можуть включати розвиток освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, соціального захисту, розвитку місцевих підприємств та інші аспекти. Форми залучення інвестицій включають в себе привабливі інвестиційні умови, стимулюючі програми, організація презентацій та інвестиційних форумів, партнерські відносини між суб'єктами інвестування для спільної реалізації інвестиційних проєктів, створення спеціальних спільних підприємств для розвитку територіальних громад, тощо. Інвестиційні проєкти можуть бути спрямовані на покращення інфраструктури, розвиток соціальних послуг, підвищення якості життя населення тощо.

Виділення цих компонентів дозволяє пояснити поведінку зацікавлених сторін і визначити їх взаємозв'язки, що сприяє ефективному залученню соціальних інвестицій у розвиток територіальних громад.

Для удосконалення механізму залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад, можна вжити ряд заходів:

1. Створення привабливого інвестиційного середовища.

Підвищення привабливості територіальних громад для потенційних інвесторів шляхом створення сприятливих умов для бізнесу, спрощення бюрократичних процедур, розвиток інфраструктури та підтримка інноваційних проєктів.

2. Залучення громадськості.

Активне включення місцевого населення в процеси планування та реалізації інвестиційних проєктів сприятиме створенню механізму, що відповідає потребам і інтересам громади.

3. Постійний моніторинг і оновлення механізму.

Суспільні потреби та умови змінюються з часом, тому важливо постійно оцінювати ефективність механізму та адаптувати його до нових викликів і можливостей.

Зазначені заходи допоможуть покращити механізм залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад, сприяючи їхньому сталому і збалансованому зростанню.

Насамкінець, варто зазначити, що розвиток системи місцевого самоврядування є ключовим стратегічним пріоритетом для України у її шляху становлення як соціально орієнтованої європейської держави. Без проведення необхідних заходів у напрямку удосконалення залучення соціальних інвестицій буде складно досягти гармонійного та збалансованого розвитку територіальних громад, а відтак – забезпечити високий рівень якості життя населення.

Висновки. У сучасному світі соціальне інвестування визначається механізмами взаємодії органів влади і управління різних рівнів, бізнес-структур та інститутів громадянського суспільства. Воно виступає одним із ключових інструментів фінансових вкладень, який має значний

потенціал в Україні, є інноваційним засобом вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. При цьому соціальний ефект, отримуваний регіональною спільнотою, залежить від нормативного та стимулюючого впливу державних органів влади на формування інституційних основ соціального інвестування.

Отже, в територіальних громадах вже сформован та діє механізм залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад. Однак, важливо врахувати, що на місцевому рівні є низка проблем та негативних аспектів, які ускладнюють залучення соціальних інвестицій та втілення інвестиційних проектів інвесторами та органами місцевого самоврядування. Тому для ефективного залучення соціального інвестування рекомендовано застосовувати поетапний підхід оцінювання якості інвестицій. Необхідно також зазначити, що з метою удосконалення механізму залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад, важливо вжити ряд заходів: створення привабливого інвестиційного середовища, залучення громадськості, постійний моніторинг і оновлення механізму.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах покращення механізму залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад.

Література

1. Андресюк Б.П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи. Київ : Стилос, 1997. 223 с.
2. Білоус Я. Ю. Аналіз чинників конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 6 (236). С. 26-32.

3. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади : практичний посібник. К., 2017. 108 с.
4. Денисенко М.П., Шапошнікова О.М., Будякова О.Ю. Економічні заходи державного управління щодо залучення інвестицій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 1(3). С. 53-65.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 20.03.2024).
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 20.03.2024).
7. Зубков Р.С. Основні підходи до оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 53–58.
8. Іщук Л. І., Дацюк Ю. С. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні соціальної сфери: теоретичні та практичні аспекти. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 110-117.
9. Куц Ю. О., Решевець О. В. Територіальна громада: управління розвитком : монографія / за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків : Константа, 2013. 540 с. С. 15–16.
10. Лютий М. Проблеми місцевого самоврядування у Польщі. *Актуальні проблеми і досвід місцевого самоврядування у Східноукраїнському регіоні : матеріали міжнар. конф.* (Донецьк, 28-29 вересня 2001 р.). Донецьк : ІЕПД НАН України, 2001. С. 23-25.

11. Максимова Т.С. Формування механізму діагностування та прогнозування економічного і соціального розвитку регіонів : дис. ... д-ра екон. наук : 08.10.01. Донецьк, 2004. С. 31-32.
12. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов та ін. ; Національна академія державного управління при Президенті України. Київ, 2014. 128 с.
13. Павлюк Н.В. Соціально-економічний аспект децентралізації державної влади: процеси реформування місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44. С. 80-86.
14. Патока І. В. Фінансове забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад як складова ефективної децентралізації влади в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4582> (дата звернення: 20.03.2024).
15. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного права*. 2015. № 4. С. 111–120.
16. Формування та шляхи створення об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації : хрестоматія / за заг. редакцією Г.В. Ортіної. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 410 с.

References

1. Andresiuk V.P. *Mistseve samovriaduvannia v suchasni Ukraini: problemy i perspektyvy*. Kyiv: Stylos, 1997. 223 s.
2. Bilous Ya. Yu. *Analiz chynnykiv konkurentospromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad*. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. 2017. № 6 (236). S. 26-32.

3. Vasylieva N. V., Hrynychuk N. M., Derun T. M., Kuibida V. S., Tkachuk A. F. Mistsevyi biudzhet i finansove zabezpechennia obiednanoi terytorialnoi hromady: praktychnyi posibnyk. K., 2017. 108 s.
4. Denysenko M.P., Shaposhnikova O.M., Budiakova O.Iu. Ekonomichni zakhody derzhavnogo upravlinnia shchodo zaluchennia investytsii. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*. 2020. № 1(3). С. 53-65.
5. Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (date of access: 20.03.2024).
6. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr> (date of access: 20.03.2024).
7. Zubkov R.S. Osnovni pidkhody do otsinky innovatsiino-investytsiinoho rozvytku rehionu. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2016. № 24. S. 53–58.
8. Ishchuk L. I., Datsiuk Yu. S. Rol mistsevykh biudzhetiv u finansuvanni sotsialnoi sfery: teoretychni ta praktychni aspekty. *Ekonomichnyi forum*. 2020. № 3. S. 110-117.
9. Kuts Yu. O., Reshevets O. V. Terytorialna hromada: upravlinnia rozvytkom: monohrafiia / za zah. red. Yu. O. Kutsa. Kharkiv: Konstanta, 2013. 540 s. S. 15–16.
10. Liutyi M. Problemy mistsevoho samovriaduvannia u Polshchi. *Aktualni problemy i dosvid mistsevoho samovriaduvannia u Skhidnoukrainskomu rehioni: materialy mizhnar. konf.* (Donetsk, 28-29 veresnia 2001 r.). Donetsk: IEPD NAN Ukrainy, 2001. S. 23-25.
11. Maksymova T.S. Formuvannia mekhanizmu diahnostuvannia ta prohnozuvannia ekonomichnogo i sotsialnogo rozvytku rehioniv: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.10.01. Donetsk, 2004. S. 31-32.

12. Mistseve samovriaduvannia v Ukraini: suchasnyi stan ta osnovni napriamy modernizatsii: nauk. dop. / red. kol.: Yu.V. Kovbasiuk, K.O. Vashchenko, V.V. Tolkovanov ta in.; Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 2014. 128 s.
13. Pavliuk N.V. Sotsialno-ekonomichni aspekt detsentralizatsii derzhavnoi vlady: protsesy reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. 2015. Vyp. 44. S. 80-86.
14. Patoka I. V. Finansove zabezpechennia staloho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad yak skladova efektyvnoi detsentralizatsii vlady v Ukraini. *Efektivna ekonomika*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4582> (date of access: 20.03.2024).
15. Serohin S. M., Honcharuk N. T. Teoretychni zasady ta osnovni napriamky reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia y detsentralizatsii vlady v Ukraini. *Aspekty publichnoho prava*. 2015. № 4. S. 111–120.
16. Formuvannia ta shliakhy stvorennia obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii: khrestomatiiia / za zah. redaktsiieiu H.V. Ortinoi. Melitopol: FOP Odnoroh T.V., 2019. 410 s.